

„Bombákat dobtak rám, a szívemben mégis akkora béke honolt...” Oszama bin Laden, az afganisztáni szovjet „kaland” és az al-Kaida létrehozása

LENGYEL ÁDÁM

Bevezetés

Napjainkban a terrorizmus az egyik legjelentősebb probléma, s fajtái közül az iszlamista indíttatású terrorizmus a legelterjedtebb és legismertebb. Ennek globálissá szélesedésében megkerülhetetlen szerepet játszott egy szaúdi férfi, Oszama bin Laden és az ő terrorszervezete, az al-Kaida.

Dolgozatomban ismertetem Oszama bin Laden életét és afganisztáni tevékenységét a szovjetek elleni *dzsihad*¹ során. Sorra veszem azokat a hatásokat, melyek Bin Laden személyiségét és ideológiai háttérét formálták, illetve bemutatom tevékenységét a fent említett háborúban – mind egyéni, mind szervezeti síkon –, s röviden ismertetem az afganisztáni *dzsihad* utáni életét, valamint az al-Kaida szervezeti felépítését, működését is.

Munkám során megpróbálok választ adni arra a kérdésre, hogy milyen események és milyen személyek formálták a fiatal Bin Ladent azzá a terroristavezérré, akivé később vált. Dolgozatom elkészítése során az elérhető legfrissebb magyar és angol nyelvű irodalmat használtam.

Bin Laden korai évei

Oszama bin Muhammad bin Avad bin Laden 1957. március 10-én született a szaúd-arábiai Rijádban. Apja, Muhammad bin Avad bin Laden jemeni származású volt, 1931-ben alapította a Bin Laden Companyt, egy építőipari vállalkozást. Oszama a 17. gyermeke volt apjának.² Anyja szír származású

¹ „Allah útján való küzdelem.” Jelenthet tényleges fegyveres harcot a hitetlenek ellen, azonban az általános értelmezés szerint legfőképpen az egyén belső harcát jelenti a „gonosz” csábításával szemben.

² Michael Scheuer: *Osama bin Laden*. Oxford University Press, Oxford, 2011. 21–22.

volt – nem kizárt, hogy ez is hatást gyakorolt világnézetére, ugyanis Szíria közvetlenül érintett volt az arab–izraeli háborúkban.³

Oszama minden iskoláját Szaúd-Arábiában végezte. Ez lehet az egyik oka annak, hogy gondolkodásmódját nagyban meghatározták a kemény vonalú iszlám ideák és a *vahhábizmus*⁴. Korai éveiben, 1968 és 1976 között egy angolszász metodikával dolgozó iskolában tanult, ez idő alatt semmivel nem kapott több vallási oktatást, mint más szaúdi fiatalok.⁵

Tanárai – akik közt több európai is volt – csöndes, visszahúzódó, jó eszű gyerekek jellemezték középiskolai éveit.⁶ Megemlíti azt is, hogy a fiatal Bin Laden az átlagnál nagyobb vallási buzgalommal bírt.⁷ Azonban ha figyelembe vesszük, hogy egy elit középiskolába járt, ahova a gazdag szaúdiak járták gyermekeiket, nem feltétlen jelenti Oszama korai radikalizálódását ez az utóbbi kijelentés.

Oszama apja 1968-ban vesztette életét helikopterbalesetben, fia ekkor becslések szerint 60 millió dollárnyi vagyont örökölt. 1972-ben – Oszama ekkor 15 éves volt – hozzáadták egy szíriai unokatestvérét. Ezenkívül még két feleségéről tudunk biztosan.⁸

Testvéreivel ellentétben Oszama nem ment külföldi egyetemre a középiskola elvégzése után.⁹ Az Abdul Aziz Egyetemen tanult, mérnöki, menedzsment- és számítástechnika-kurzusokat hallgatott, majd a diploma megszerzése után állást kapott a családi vállalkozásban, főként útépítéssel foglalkozott, mely tapasztalatnak később komoly hasznát vette.¹⁰

A fiatal Oszama már az egyetemen találkozott a radikális iszlám tanokkal. Az egyetemen hallgatott órákat Abdalláh Azzamtól és Mohamed Kutbtól, valószínűleg ekkor ismerkedett meg közelebbről a *kutbizmussal*¹¹.

³ Ferwagner P. Ákos – Szélinger Balázs: *Oszama Bin Laden. A terrorista és az arab világ története*. Pannon Literatúra, Kisújszállás, 2011. 150.

⁴ Iszlamista irányzat, Ibn Tajmijja az ideológiai megalapozója. Követői a *vahhábiták*.

⁵ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 29–34.

⁶ Jason Burke: *Al-Kaida. A terror árnyéka*. HVG Könyvek, Budapest, 2004. 65.

⁷ Ferwagner – Szélinger: *Oszama Bin Laden...* i. m. 151.

⁸ Uo. 151–152.

⁹ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 66.

¹⁰ Ferwagner – Szélinger: *Oszama Bin Laden...* i. m. 151.

¹¹ Szajjid Kutb egyiptomi hitszónok, a Muszlim Testvériség fő ideológusa után elnevezett szélsőséges iszlamista irányzat. Az irányzat a hitehagyott, világias rezsim elleni erőszakos fellépésre buzdítja követőit.

Azzammal később szoros kapcsolatba került az afganisztáni háború alatt. A családtagok visszaemlékezése alapján ekkor Oszama napi szinten gyakorolta a vallást.¹²

Bin Laden kezdeti részvétele az afganisztáni háborúban

1979 karácsonyán a Szovjetunió – az Afganisztánban regnáló kommunista kormány többszöri kérésére – katonai erővel vonult be az országba, hogy a szovjetbarát vezetés hatalmát stabilizálja.¹³ Afganisztán történelmét végigkísérték a központi hatalom elleni lázadások, azonban a korábbi lázadásokat nem támogatták olyan széles körűen, mint a szovjetek elleni felkeléshullámot.

Szerte az arab világból érkeztek önkéntesek, hogy részt vállaljanak a dzsihádban. A *mudzsahedinek*¹⁴ igen jelentős anyagi támogatást kaptak a CIA-tól és Szaúd-Arábiától, azonban ezek továbbításáért a pakisztáni titkosszolgálat (ISI¹⁵) felelt, így főként az iszlámábádi kormányhoz valamilyen módon kötődő csoportok részesültek abból.¹⁶

Miután a Szovjetunió lerohanta Afganisztánt, Oszama szinte azonnal a helyszínre utazott.¹⁷ Kezdetben feltehetőleg ingázott Szaúd-Arábia és Pakisztán között, igyekezett másokat is meggyőzni, hogy csatlakozzanak a dzsihádroz.¹⁸ Eleinte nehéz volt a helyzete: nehezen tudott kapcsolatot teremteni a *mudzsahedín* vezetőkkel. Először valószínűleg Lahoreba utazott, és ott találkozott a Dzsamáat-i-Iszlámi radikális szervezet¹⁹ vezetőjével.²⁰

¹² Burke: *Al-Kaida...* i. m. 66–75.

¹³ A háború lefolyásáról bővebben lásd: Gregory Feifer: *The Great Gamble. The Soviet War in Afghansitan.* Harper Collins, New York, 2010.

¹⁴ Szent harcos.

¹⁵ Inter-Services Intelligence Agency, magyarul: Szervezetközi Hírszerző Ügynökség.

¹⁶ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 80–81.

¹⁷ Nagyjából két héttel később már Pakisztánban vagy Afganisztánban lehetett.

¹⁸ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 79.

¹⁹ Az 1940-es években Brit-Indiában létrejött radikális szervezet, igen komoly befolyással bírt. A régió függetlenné válása után a szervezet részekre szakadt, de napjainkban is komoly politikai erővel rendelkezik.

²⁰ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 49–50.

Bin Laden hamarosan felmérte, hogy többet is tehet, minthogy anyagilag támogatja a dzsihádot, s 1982-ben az országba szállíttatta teljes építőipari vállalkozását. Az építkezésekben és más konstrukciós munkákban nem zárható ki, hogy Oszama segítséget kapott testvéreitől és a Bin Laden Companytól: bulldózereket, generátorokat és mérnököket küldtek támogatásul.²¹

Abdalláh Azzam pakisztáni–palesztin származású vallási teoretikus, tagja volt a Muszlim Testvériség²² jordániai ágának. 1986-ig oktatói állást töltött be a Nemzetközi Iszlám Egyetemen, a pakisztáni Iszlámábádban. Ez azonban épp elég közel volt ahhoz, hogy ideológiai oktatást és prédikációkat nyújthasson az érkező arab mudzsahedineknek. Bin Laden és Azzam az afganisztáni háború során közeli barátokká váltak.²³ Oszama Azzam hatására a *kutbizmus* felé fordult, annak ideológiájával azonosult.²⁴ Azzam a kapcsolatainak kiszélesítésében is komoly segítségére volt Bin Ladennek.²⁵

Bin Laden hírnevét a jótékonysági tevékenysége kezdte megalapozni. A kórházban a sebesült mudzsahedíneket látogatta, s családjuknak anyagi támogatást nyújtott.²⁶ Visszahúzódo jellemének megfelelően a háború korai szakaszában Bin Laden még nem az a kemény, karizmatikus vezető volt, akivé később vált. Inkább komoly, kedves, visszahúzódo, feminin alkatnak írják le. Ebben az időben nem szeretett szónokolni sem, s inkább Azzam árnyékába húzódo.²⁷ Ez a háttérbe húzódoás lehetett számára a felkészülés a későbbi vezető szerepre: figyelt és tanult a nála tapasztaltabbaktól.²⁸

²¹ Michael Scheuer: *Through Our Enemies' Eyes. Osama bin Laden, Radical Islam and the Future of America*. Potomac Books Inc., Washington D. C., 2006. 103–104.

²² 1928-ban Egyiptomban alapított iszlamista szervezet. Azóta több más országban is létrejöttek testvérszervei.

²³ Scheuer: *Through Our Enemies' Eyes*. i. m. 52–54.

²⁴ Rostoványi Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina, Budapest, 2004. 133.

²⁵ Ferwagner – Szélinger: *Oszama Bin Laden...* i. m. 174.

²⁶ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 79.

²⁷ Lawrence Wright: *Magasba nyúló tornyok. Az al-Kaida útja*. Tericum Könyvkiadó, Budapest, 2008. 107.

²⁸ Scheuer: *Through Our Enemies' Eyes*. i. m. 53.

Maktabu-l-Kídamat

1984-ben Bin Laden és Azzam megalapította a Maktabu-l-Kídamat (MAK) nevű szervezetüket. A szervezet gyorsan elkezdte kiszélesíteni tevékenységi körét, igazi multifunkciós „céggé” vált.²⁹ A MAK pénzből jelent meg az *al-Dzsihád* című lap, melynek készítésében Oszama is részt vett – a lap szerkesztője Azzam volt. Az újság igen jelentős volt – havonta hetven-ezer példányban jelent meg –, az arab világ lakossága főleg innen értesült a harci eseményekről, azok állásáról. Bin Laden valószínűleg ekkor tapasztalta meg, hogy a modern média milyen komoly hatással bír.³⁰ Bin Laden havi 25 ezer dollárral támogatta a szervezet működését, ő finanszírozta a Pesavárban működő biztonságos házat is, ahol az Afganisztánba tartó mudzsahedinek megszálltak.³¹ A szervezet az arab világ szinte minden országában létrehozott toborzó központokat, még az Egyesült Államokban is működött irodája. A hálózat kapcsolati bázisának kiépítésében komoly szerepet vállalt Abdalláh Azzam és az ő kapcsolatai.³²

Fontosnak tartom kiemelni, hogy Oszama bin Laden és a MAK – jelenlegi ismereteink és az elérhető források tanúsága szerint – nem kapott támogatást a CIA-tól,³³ mivel, mint említettem, az Egyesült Államoktól és Szaúd-Arábiától érkező „állami támogatást” az ISI a saját hadurai közt osztotta szét. A MAK finanszírozása leginkább Bin Ladentől és a magánadományoktól függött.³⁴ A MAK szerepe Bin Laden és Azzam útjainak elválása után csökkent, mivel Bin Laden saját céljaira kezdte költeni a hozzá befolyó összegeket. 1989-ben a MAK alapjain jött létre az al-Kaida.³⁵

²⁹ Uo. 54.

³⁰ Uo. 55.

³¹ Wright: *Magasba nyúló tornyok...* i. m. 105.

³² Scheuer: *Through Our Enemies' Eyes*. i. m. 54–55.

³³ Central Intelligence Agency, magyarul: Központi Hírszerző Ügynökség. Az Egyesült Államok legnagyobb hírszerző ügynöksége.

³⁴ Thomas R. Mockaitis: *Osama bin Laden. A Biography*. Greenwood, Santa Barbara, 2010. 40.

³⁵ Bin Laden által létrehozott iszlamista terrorszervezet, nevének jelentése „alap”, „bázis”.

Bin Laden mint harcos

Bin Laden komoly tapasztalatokat szerzett a MAK működtetése, anyagi támogatása során, azonban már a háború közepén körvonalazódni kezdett benne egy kompaktabb és militánsabb gerillaszervezet létrehozása. Részben ez lehetett a fő oka annak, hogy 1986 körül elkezdett eltávolodni Azzamtól.³⁶ A másik főbb oka ennek a „szakításnak” az volt, hogy míg Azzam a tadzsik származású Ahmed Sah Maszúdót³⁷ támogatta, addig Bin Laden a pastu³⁸ származású vezetőkkel ápolt szoros kapcsolatot. Ennek ellenére nem értett egyet azzal, hogy az arab mudzsahedinek csatlakozzanak az afgán csoportokhoz, ehelyett önálló, arab harcoló alakulat szervezését preferálta és kezdte meg.³⁹

Szintén ok lehetett az egyiptomi mudzsahedinek és Bin Laden közti kapcsolat. Egyiptomból nagyszámú dzsihadista érkezett, akik a Muszlim Testvériségtől elszakadt Egyiptomi Iszlám Dzsihad nevű szervezet tagjai voltak: a Muzulmán Testvériséget túl gyengének tartották, mivel az igyekezett együtt működni a kormányzattal, így biztosítva legalitását, s nem buzdított fegyveres harcra ellene. Azzam nem bízott ezekben az egyiptomiakban, Bin Laden azonban százezer dollárral támogatta őket, hogy létrehozzanak egy táborot Afganisztánban.⁴⁰

A szakítás ellenére nem valószínű, hogy Bin Laden részt vett volna, vagy tudott volna az Azzam elleni 1989-i merényletről, melyben ő és két fia is életét vesztette. A CIA elemzői szerint sokkal inkább a mudzsahedinek belső ideológiai harcának esett áldozatul.⁴¹

Az egyiptomiak és Bin Laden közti bizalom alapja egy 1985-i találkozó lehetett. Dzsiddában, ahol Bin Laden felnőtt és a család élt, találkozott egy

³⁶ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 58.

³⁷ Tadzsik származású afgán *mudzsahedín* vezér (1953. szeptember 2. – 2001. szeptember 9.). A polgárháború után Tádzsikisztánba vonult vissza, s onnan igyekezett támogatni a talibán elleni mozgalmakat. Két nappal a szeptember 11-i terroristámadás-sorozat előtt öngyilkos merényletben vesztette életét.

³⁸ Népcsoport a pakisztáni–afganisztáni határ környékén és Afganisztán középső területein. Erős törzsi közösséget alkotnak, s az iszlám egy sajátosan radikális változatát követik.

³⁹ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 59.

⁴⁰ Mockaitis: *Osama bin Laden...* i. m. 52–53.

⁴¹ Uo. 53–54.

egyiptomi orvossal, Ajmán az-Zaváhirivel⁴². Az egyiptomi korábban többször járt Afganisztánban mint orvos, ráadásul az egyik vezetője volt a Szadat elleni merényletet elkövető csoportnak. Éppen ezért négy évet börtönben is töltött, ahol vallomást tett társai ellen.⁴³

Megérkezése után az-Zaváhiri egy pakisztáni kórházban dolgozott, péntekenként pedig gyűjtő hatású beszédeket tartott az egyik mecsetben. A szintén egyiptomi származású radikális hitszónok, a „Vak Sejk”⁴⁴ – akivel az-Zaváhiri a börtönben találkozott, ám a dzsihádról alkotott véleményük eltért – csatlakozott az egyik afgán hadvezérhez, s az országba utazott prédikálni. Ehhez a csoporthoz jelentős számú egyiptomi mudzsahedín is csatlakozott.⁴⁵

Bin Laden és az-Zaváhiri között a kapcsolat feltehetőleg nem szakadt meg a Pakisztánba való megérkezés után sem, mivel a két férfi együtt hozta létre az al-Kaidát 1989-ben, s minden információ arra mutat, hogy az-Zaváhiri volt Bin Laden jobbkeze. Érdemes még megjegyezni, hogy Bin Laden feltehetőleg az-Zaváhiri és az egyiptomi mudzsahedinek hatására kezdett azonosulni a *szalafizmus* ideológiájával is. Ez távol állt Azzam felfogásától, aki a regnáló muszlim rezsimeket nem tekintette ellenségnek, energiáit inkább az elnyomott muszlim lakosság felszabadításra kívánta fordítani. Ez érdekes kettősséget mutat Azzam személyiségében, lévén a kutbizmus is az elvilágiasodott rezsimek elleni erőszakos fellépést sürgeti, ám ahogy a Muszlim Testvériség képes volt megalkuvó magatartást követni a különböző rezsimekkel szemben, úgy ő maga is követte ezt a példát.

1986-ban Bin Laden a pakisztáni–afganisztáni határ közelében saját katonai tábort épített. Az erőd az *al-Masada* nevet kapta, ami annyit tesz: „az oroszlán barlangja”. Itt kezdte meg saját csapatainak kiképzését, felszerelését; ebben segítségére volt, hogy a szovjetek a jelentősebb afgán hadurak ellen összpontosították erőiket, a kisebb csoportokkal nem foglalkoztak.⁴⁶

⁴² Egyiptomi orvos (1945. június 19. –), Afganisztánban találkozott Oszama bin Ladennel, segített létrehozni az al-Kaidát. Bin Laden halála után feltehetőleg ő vette át a szervezet irányítását.

⁴³ Wright: *Magasba nyúló tornyok...* i. m. 39–65.

⁴⁴ Eredeti nevén Omar Abder-Rahmán (1938. május 3. –). Egyiptomi iszlamista hitszónok. Jelenleg az Egyesült Államokban tölti életfogytig tartó börtönbüntetését.

⁴⁵ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 95.

⁴⁶ Mockaitis: *Osama bin Laden...* i. m. 42.

Bin Laden ebben az időben olyan emberekkel vette magát körül, akik képzetebbek voltak a fegyveres harc, az erődépítés és az építészet, valamint más mérnöki területeken, mint ő maga, ezzel is hozzájárulva a sikeres harchoz. Ilyenek voltak például Abu Ubajdah⁴⁷ és Abu Hafsz⁴⁸, két egyiptomi mudzsahedín.⁴⁹

Komoly problémát jelentett az újdonsült vezérnek, hogy kezelni tudja a multinacionális kompániáját. A Bin Laden táborához csatlakozó arabok közt főként szaúdiak és jemeniek voltak, de jelentős számú egyiptomi, kurd, szudáni és észak-afrikai arab is csatlakozott. Nagy gondot jelentett, hogy az arab mudzsahedinek nem beszélték a helyi nyelveket, ahogy Bin Laden és tanácsadói sem. A helyzetet nem javította, hogy az afgán hadurak nem különösebben kedvelték az önálló arab kontingenst. Sok arab harcos még a tél beállta előtt elhagyta a táborát, a távozók jó része hazatért abba az országba, ahonnan jött.⁵⁰

Azt maga Bin Laden is elismerte, hogy tartott tőle, a mudzsahedinek elhagyják táborát, ha nem veti őket rövidesen harcba, ezért 1987. április 17-én megtámadtak egy afgán kormányerők által őrzött állást. Az akció azonban kudarcba fulladt, mivel a szervezetlenül és gyakorlatlanul mozgó csoportra tüzet nyitottak a kormánypárti katonák.⁵¹

Mint látható, kezdetben Bin Laden csak arabokból álló csoportjai nem szerepeltek túl jól a harcmezőn. Oszama maga nem vállalt az akciókban vezető szerepet, ha részt vett, azt egyszerű közkatonaként tette. 1987. augusztus 17-én támadást indítottak a szovjet csapatok ellen, amely ugyan nem ért el sikert, de a szovjetek ellentámadása sem ért el semmilyen eredményt. Ezután Bin Laden és harcosai egészen 1989-ig dokumentálhatóan részt vettek az afganisztáni háborúban, egészen az év tavaszáig, Dzsalálábádig.⁵²

⁴⁷ Egyiptomi származású ex-rendőr, az al-Kaida katonai parancsnoka. 1996-ban egy kombalesetben vesztette életét (1950. május ? – 1996. május 23.).

⁴⁸ (? – 2001. november 14. vagy 16.) Eredeti nevén: Mohamed Atef. Egyiptomi származású katonatiszt, az al-Kaida egyik katonai vezetője haláláig. Az Egyesült Államok által végrehajtott dróntámadásban vesztette életét.

⁴⁹ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 60–62.

⁵⁰ Uo. 62–63.

⁵¹ Wright: *Magasba nyúló tornyok...* i. m. 118–119.

⁵² Az 1989 tavaszán vívott ütközet volt az 1992-ig elhúzódó afganisztáni polgárháború első felvonása, az ütközetben Oszama bin Laden is részt vett, meg is sebesült. Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 63–64.

Oszama ez idő alatt fokozatosan a keményebb, radikálisabb ideológia felé tolódott el – ez általánosan is igaz az arab mudzsahedínekre. A konfliktusok is szaporodtak az arab önkéntesek és az afgán csapatok között, keményvonalassága Bin Ladent se tette népszerűvé a helyiek körében. Ekkor már aszketikus életmódot folytatott: kevés húst fogyasztott, főleg zöldségeken és afgán kenyérlepenyén élt. Ezt a képet igyekezett propagandaanyagokon – például filmekben – keresztül elterjeszteni. Növekvő hírneve ellenére igyekezett megközelíthető és közvetlen maradni.⁵³

Bin Laden később megemlékezett egy interjúbán a háborús élményeiről. Ezekről így számolt be az őt kérdező újságírónak: *„Egy alkalommal csak harminc méterre voltam az oroszoktól, akik megpróbálták elfogni. Bombákat dobtak rám, a szívemben mégis akkora béke honolt, hogy elaludtam. [...] Egy 120 milliméteres aknagránát csapódott be közvetlenül előttem, de nem találtak el. Négy másik bombát dobtak a főhadiszállásunkra, amelyek nem robbantak fel. [...] Az oroszok megfutottak.”*⁵⁴

Ugyan ebben az interjúbán Bin Laden arról is beszélt az újságírónak, hogy az elesettek az igazi hősök, akik életüket adták a dzsiháért, önmagát azonban nem tekintette hősnek a háborúban betöltött szerepéért.⁵⁵ Bár utólag sokan vádolták gyávasággal, a harcostársai mind egyetértettek abban, hogy vitézül harcolt, s „Kalasnyikovval a kezében állja az ellenséges tüzet”.⁵⁶

Bin Laden a dzsalálábádi csatában megsebesült, s addigra már komoly tisztelet és hírnév övezte az arab mudzsahedinek között. A szovjet kivonulás után Bin Laden sem maradt tovább az országban, hazatért Szaúd-Arábiába.⁵⁷

⁵³ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 98–99.

⁵⁴ Bin Ladent idézi: Robert Fisk: *Anti-Soviet warrior puts his army on the road to peace: The Saudi businessman who recruited mujahedin now uses them for large-scale building projects in Sudan. Robert Fisk met him in Almatig.* <http://www.independent.co.uk/news/world/anti-soviet-warrior-puts-his-army-on-the-road-to-peace-the-saudi-businessman-who-recruited-mujahedin-1465715.html> (letöltve: 2016. 10. 28.).

⁵⁵ Ferwagner – Szélinger: *Oszama Bin Laden...* i. m. 175–176.

⁵⁶ Burke: *Al-Kaida...* i. m. 97.

⁵⁷ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 65–66.

Az al-Kaida

Az al-Kaida a MAK alapjain jött létre az 1980-as évek második felében. Az értelmi szerzője annak, hogy az al-Kaida nagyobb szerepet játsszon, Ajmán az-Zaváhiri, Bin Laden egyik korai segítőtje volt.⁵⁸ Az al-Kaida jelentése alap, bázis. Ez a szervezet katonai-civil kettősségére utal: a terrortámadások, iszlamista rezsimek finanszírozása mellett radikális mecseteket és segélyszervezeteket is finanszíroz.

A kezdetektől fogva a szervezetet formális ernyőszervezetnek szánták, melynek élén Oszama bin Laden áll, és amely több tanácsra és alszervezetre bomlik. Kezdetben öt ilyen bizottságot hoztak létre: katonai, mely a kiképzőtáborok fenntartásával és fegyverek előállításával foglalkozik; iszlámtanulmányozási, mely *fatvák*⁵⁹ kiadásával és kormányzással foglalkozik; média, melynek feladata a publikációk, a médiával való kapcsolatok kezelése; utazási, mely a vezetők és tagok utazásának szervezéséért, zavartalan lebonyolításáért felel; finanszírozási, mely az anyagi háttér előteremtését és a pénz elosztását felügyeli.⁶⁰

Az al-Kaida égisze alatt működik több más terrorszervezet is, ezeknek a vezetői rendszerint a szervezetben is komoly pozíciót foglalnak el – legtöbbször előbb, minthogy az általuk vezetett szervezet az al-Kaidához „csatlakozna” –, ennek egyik kiváló példája az 1998-i *fatva*.

A szervezet három, jól meghatározott célt tűzött ki maga elé: a meglévő iszlám csoportok radikalizálása és újak létrehozása; az Egyesült Államok elpusztítása; és a muszlim harcosok támogatása a világ különböző pontjain.⁶¹ Emellett azonban nem szabad elfelejteni, hogy az al-Kaida hosszú távú céljai közt ugyanúgy szerepel az iszlám állam létrehozása, mint a többi radikális iszlám szervezetében, ám az ő értelmezésükben ennek eléréséhez előbb a fent említett pontok fokozatos megvalósításán át vezet az út. Ez a fajta szervezeti felépítés – mely kevés támadási felület hagy – megnehezíti a beszivárgást, az egyes tagok kézre kerítését vagy azonosítását, valamelyest emlékeztet a nagyvállalatok *franchise* rendszerére.

Az al-Kaida „keménymagját” egy néhány száz fős csoport alkotja. Ebből a magból került ki az al-Kaida vezetőségének jelentős része és Bin Laden

⁵⁸ Mockaitis: *Osama bin Laden...* i. m. 54.

⁵⁹ Muszlim vallási vezető által kiadott hivatalos kinyilatkoztatás, utasítás.

⁶⁰ Mockaitis: *Osama bin Laden...* i. m. 56.

⁶¹ Ferwagner – Szélinger: *Oszama Bin Laden...* i. m. 178.

testőrsége is.⁶² Emellett 1997-ben létrehozták a talibán számára a 055-ös Dandárt, mely halálbrigádként működött, létszáma 2000 főre volt tehető. Afganisztán 2001-i amerikai lerohanásakor komoly ellenállást tanúsított, s a szervezet nem szűnt meg az ország elestével.⁶³

Az afganisztáni háború hatása Bin Ladenre

Oszama bin Laden számára az afganisztáni háború a szovjetek ellen vezető személyiségének felszínre kerülését és kiteljesedését jelentette. Emellett Azzamon és a MAK-on keresztül erős kapcsolatrendszer épített ki világszerte a muszlim közösségeken belül. Azzam megismertette a fiatal Bin Ladent a kutbizmus tanaival, melyek komoly hatást gyakoroltak rá. Ugyanakkor Azzam és Bin Laden sok dologban nem értettek egyet, s ez végül ketjük szakításához vezetett.

Igen komoly hatással volt Bin Ladenre az egyiptomiaktól – és feltehetőleg főként az-Zaváhiritől – tanult, s átvett szalafizmus is. Az-Zaváhirivel való kapcsolata az al-Kaida megalapításában csúcsonodott ki, melyben az egyiptomi vezető szerepet kapott Oszama mellett. Az afganisztáni háború alatt Bin Laden megtanulta kihasználni a modern média és tömegkommunikáció eszközeit – mint a videoanyagok vagy a sajtó –, hogy ezáltal juttassa el a tömegekhez gondolatait, s így szerezzen magának követőket a világ számos országában. Emellett arra is remek volt a média, hogy Bin Laden neve az arab világban híressé váljon, s az afganisztáni dzsihád hőseként jelenjen meg.

Világpolitikai szempontból az afganisztáni háború a hidegháború végének ikonikus pillanata. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy az országban a szovjet csapatok kivonulásával polgárháború tört ki, mely egészen az 1990-es évek közepéig tartott, s melynek végén egy új, radikális csoport, a talibán szerezte meg a hatalmat.

⁶² Uo. 179.

⁶³ Rohan Gunaratna: *Inside al-Qaeda. Global Network of Terror*. Columbia University Press, New York, 2002. 58–60.

Bin Laden az afganisztáni háború után

A háború után Oszama hősként tért vissza Szaúd-Arábiába, azonban a több dzsihadista szervezettel is kapcsolatot ápolt, mivel 1988-ban létrehozta az al-Kaidát. Oszama megpróbálta rávenni a szaúdi uralkodót, hogy az ő szervezetének segítségével védje meg országát és szabadítsa fel Kuvaitot, de ezt a király elutasította, s helyette az amerikai elnök, George H. W. Bush – és más NATO-országok – által felajánlott csapatok érkeztek az országba, Bin Ladent pedig házi őrizetbe helyezték. Előbb Afganisztánba engedélyezték neki a távozást, majd 1992-ben végül Szudánba tette át székhelyét.⁶⁴ Szudánban infrastrukturális és mezőgazdasági fejlesztéseket hajtott végre, s emellett folytatta az al-Kaida kibővítését.⁶⁵

1994 tavaszán a szaúdi kormány megvonta Oszamától az állampolgárságot. Decemberben Bin Laden levelet írt a szaúdi muftinak, melyben a „zsidók és keresztetek” kiűzésére biztató *fatva* kiadását kérte tőle. Ez idő alatt Oszama jelenléte kezdett Szudán számára kellemetlenné válni, végül 1996-ban komoly amerikai és ENSZ-nyomásra kiutasították az országból. Ezt követően Bin Laden és családja a talibán által uralt Afganisztánba, Kandahárba tette át székhelyét.⁶⁶

1996. augusztus 23-án Bin Laden kiadta első *fatváját*,⁶⁷ melyben felszólította a muszlimokat, hogy üzzék ki a hitetleneket a „két szent helyről”⁶⁸, illetve hogy harcoljanak a hitetlen rezsimek ellen. A szöveg egyik érdekessége, hogy többet foglalkozik a szaúdi rezsim bűneivel, mint az Egyesült Államokkal. A másik érdekessége, hogy a hitetlen megszállókat „kereszteteknek” bélyegezi, ennek feltehető oka, hogy így igyekezett feltüzelní a muszlimokat, emlékeztetve őket a kereszties háborúkra, a keresztény–muszlim szembenállásra.

1998. február 23-án létrejött a Iszlám Világfront a Zsidók és Keresztetek Ellen. A szervezet gyakorlatilag szerződésbe foglalta az al-Kaida korábbi bővítéseit, az aláírók nagy részét már korábban komoly kapcsolat fűzte a szervezethez vagy személyesen Oszama bin Ladenhez. Az alapító szerző-

⁶⁴ Ferwagner – Szélinger: *Oszama Bin Laden...* i. m. 180–181.

⁶⁵ Scheuer: *Osama bin Laden...* i. m. 88–92.

⁶⁶ Mockaitis: *Osama bin Laden...* i. m. 80–81.

⁶⁷ A teljes szövegét ld. <https://azelin.files.wordpress.com/2010/08/usama-bin-laden-1996-declaration-of-war-against-the-americans.pdf>

⁶⁸ Mekka és Medina, átvitt értelemben pedig a Szaúd-Arábia.

dés, mely Bin Laden 1998-as *fatvája* néven vált híressé, ismételten az Egyesült Államok elleni dzsihádra és a szent helyek megtisztítására szólítja fel a világ muszlim hívőit.⁶⁹

Bin Laden ekkoriban elzárkózott a külvilágtól, nem igazán adott jelet magáról – egyedül az al-Kaida támadásai⁷⁰ árulkodtak arról, hogy aktív tevékenységet fejt ki.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás-sorozat után George W. Bush hadat üzent a terrorizmus támogatóinak, s az amerikai hadsereg lerohanta Afganisztánt. A fő cél Bin Laden kézre kerítése lett volna, azonban ez nem sikerült, s ebben szerepet játszhatott az is, hogy az USA helyi szövetségesei még emlékeztek arra, hogy milyen támogatást kaptak az al-Kaida vezérértől a szovjetek elleni háború alatt.⁷¹ Bin Laden és támogatói menekülni kényszerültek az országból, ezután Oszama – feltehetőleg – Pakisztánban bujkált a pakisztáni–afganisztáni határ közelében. Konkrét tevékenységéről ebből az időből nem tudni.⁷² 2011. május 2-án egy amerikai katonai különleges alakulat megrohmozta a házat, ahol Bin Laden rejtőzködött, a terrorista vezér tisztázatlan körülmények között életét vesztette az akció során.⁷³

Összegzés

Mint látható, Oszama bin Laden egyszerű, visszahúzódo fiatalból vált radikális, mindenre elszánt terrorista vezérré. A fiatalkori visszahúzódo, halk szavú fiú Abdalláh Azzam hitoktatása, a kutbizmus és az afganisztáni dzsihád hatására olyan vezérré vált, aki eltökélt és erőskezű férfivá.

Afganisztánban bin Laden kamatoztatta szervező képességeit és Abdulláh Azzammal létrehozta a MAK-ot, mely szerepet vállalt az arab mudzsahedinek Afganisztánba juttatásában, s hamarosan a legnagyobb ilyen

⁶⁹ A teljes szöveget ld. <http://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>

⁷⁰ 1998: nairobi és dar-esz-szalaam-i amerikai nagykövetségek elleni bombamerénylet; 2000: öngyilkos merénylet a *USS Cole* romboló ellen.

⁷¹ Bővebben ld. Richard W. Stewart (szerk.): *American Military History Volume II. The United States Army in the Global Era, 1917-2008*. Center of Military History, Washington D. C., 2010. A 14. fejezet idevágó részeit.

⁷² Burke: *Al-Kaida...* i. m. 269–270.

⁷³ Ellentmondásosak a különböző híradások és beszámolók arról, hogy az akció célja a terroristavezér elfogása vagy meggyilkolása volt-e.

célú szervezetté vált. Mindezt a szervezet a sokat hangoztatott CIA támogatása nélkül tette.

A háború alatt Bin Laden fokozatosan önálló ideológiát alakított ki, s kezdett függetlenné válni Azzamtól. Szakításuk 1986-ban következett be, innentől Oszama saját csapat szervezésébe kezdett, melyet 1987-től aktívan harcba is vetett a szovjet csapatok ellen, leginkább egyszerű közkatonaként. Ekkor a későbbi terroristavezér maga is harcolt, ám általában közkatonaként, s nem vezetőként. A háború végén alakult meg a MAK alapjain az al-Kaida. Bin Laden az afganisztáni *dzsihá*d idején vált karizmatikus, ám csendes vezérré. Kiválóan magáévá tette a média használatát.

A szovjetek kivonulásával Bin Laden is áthelyezte székhelyét, előbb hazájába, majd Szudánba költözött, végül ismét Afganisztánban kötött ki. Innen az al-Kaida több támadást is végrehajtott és koordinált az Egyesült Államok ellen, melynek tetőpontja a 2001. szeptember 11-i támadássorozat volt.

9/11 után Bin Laden menekülni kényszerült, a pakisztáni határterületen húzta meg magát, feltehetőleg itt töltötte a következő közel tíz évet, míg végül egy amerikai különleges egység támadásában életét nem vesztette. Az eltelt évek alatt az al-Kaida fokozatosan veszített jelentőségéből, mely jelenség halála után csak tovább erősödött, ennek ellenére a szervezet nem szűnt meg létezni.

Oszama bin Laden fiatalokra bizonyíték, hogy nincs egy meghatározható személyiség vagy jellem, ami már fiatalkorban is megmutatja, kiből lehet terrorista. Bin Laden a fiatalkorában őt ért hatások és neveltetés, valamint a fiatal felnőttként tanultak és az átélt élmények hatására vált a világ leghíresebb terroristájává és a leghíresebb terrorszervezet alapítójává.